

ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 14, Sayı: 179, Ağustos 2026, s. 375-399

ISSN: 2148-2489 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.94932>

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date
15.06.2026

Yayımlanma Tarihi / The Publication Date
29.08.2026

Tuğba Dilan BOĞA

Mersin Üniversitesi, Temel Eğitim
tugbaboga1@gmail.com
Orcid: 0009-0001-7784-9921

ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE SOSYAL DAVRANIŞLARIN KAZANDIRILMASI VE ETKİLEYEN FAKTÖRLER: SİSTEMATİK BİR DERLEME

Öz

Bu çalışma, erken çocukluk döneminde (0-6 yaş) çocuklara olumlu sosyal davranışların kazandırılması sürecini; ebeveyn tutumları, aile içi dinamikler ve çevresel faktörler ekseninde incelemeyi amaçlayan sistematik bir derleme çalışmasıdır. Çalışma kapsamında, 1996-2025 yılları arasında yayımlanmış ulusal ve uluslararası araştırmalar belirlenen dâhil etme kriterleri doğrultusunda sistematik olarak taranmış ve analiz edilmiştir. Elde edilen literatür bulguları; demokratik ebeveynlik tarzı ile güçlü aile içi uyumun çocukların empati ve iş birliği becerilerini artırdığını, buna karşın otoriter ve ilgisiz tutumların problem davranışları tetiklediğini göstermektedir. Ayrıca, geleneksel rollerin aksine babanın çocuk yetiştirme sürecine aktif katılımının, çocuğun sosyal yetkinliğinde belirleyici bir rol oynadığı ve sınıf ekolojisi ile çocuğun mizaç özelliklerinin bu süreci çok boyutlu olarak şekillendirdiği belirlenmiştir. Sonuç olarak, erken çocuklukta sosyal gelişim bütüncül ve çok katmanlı bir sistemin ürünüdür; bu doğrultuda babaları da sürece dâhil eden aile destek eğitimlerinin yaygınlaştırılması ve sosyal-duygusal öğrenme odaklı eğitim politikalarının geliştirilmesi önerilmektedir.

Anahtar kelimeler: Erken Çocukluk, Sosyal Davranış, Ebeveyn Tutumları, Aile İçi Etkileşim, Sistematik Derleme.

ACQUIRING SOCIAL BEHAVIORS IN EARLY CHILDHOOD AND INFLUENCING FACTORS: A SYSTEMATIC REVIEW

Abstract

This study is a systematic review aimed at examining the process of acquiring prosocial behaviors in children during early childhood (ages 0-6) within the axis of parenting styles, intra-family dynamics, and environmental factors. Within the scope of the study, national and international research published between 1996 and 2025 was systematically screened and analyzed in line with specified inclusion criteria. The obtained literature findings indicate that democratic parenting styles and strong intra-family harmony enhance children's empathy and cooperation skills, whereas authoritarian and neglectful attitudes trigger problem behaviors. Furthermore, contrary to traditional roles, active paternal involvement in the child-rearing process plays a decisive role in the child's social competence, and classroom ecology along with the child's temperamental characteristics shape this process multi-dimensionally. In conclusion, social development in early childhood is the product of a holistic and multi-layered system; accordingly, it is recommended to expand family support programs that actively involve fathers and to develop educational policies focused on social-emotional learning.

Keywords: Early Childhood, Prosocial Behavior, Parenting Styles, Family Interaction, Systematic Review.

GİRİŞ

İnsan gelişimi, döllenme anından başlayarak yaşam boyu kesintisiz devam eden; biyolojik, çevresel, sosyal ve bilişsel etkenlerin dinamik bir kesişiminde şekillenen son derece karmaşık bir süreçtir (Santrock, 2014; Topdağ, 2022). Birey bu süreçte sadece biyolojik olarak büyümekle kalmaz, aynı zamanda bedensel, zihinsel ve sosyal yönlerden düzenli bir ilerleme göstererek çok boyutlu bir olgunluğa erişir (Roslan vd., 2022; Ülgen ve Fidan, 2005). Yaşam boyu süren bu dönüşümün her evresi kendine özgü nitelikler barındırır (Eryılmaz, 2011; Santrock, 2014), bireyin toplumsal dünyaya ilk adımını attığı ve sosyal becerilerinin temel yapı taşlarını inşa ettiği en hassas evre erken çocukluk dönemidir (Santrock, 2014; Shaffer, 1996). 0-6 yaş aralığını kapsayan bu kritik dönem, çocukların çevresel uyaranlara karşı en yüksek düzeyde duyarlı olduğu hassas zaman pencerelerini barındırmakta; bu süreçte edinilen sosyal deneyimler bireyin gelecekteki akran ilişkilerini, kişilik yapısını ve sosyal yetkinliğini doğrudan belirlemektedir (Santrock, 2014; Sapsağlam, 2024; Woodard ve Pollak, 2020).

Deneyimlerin temelini oluşturan sosyal gelişim; bireyin içinde yaşadığı toplumun normlarına, kültürel değerlerine ve rollerine uygun eylemler sergilemesini sağlayan, iş birliği, empati, iletişim ve ahlaki muhakeme gibi bileşenlerden oluşan bütünsel bir süreçtir (Al-Harbi, 2024; Habsy vd., 2023; Shaffer, 1996). Erken yaşlarda kazanılan olumlu sosyal (prososyal) davranışlar, çocuğun yaşam boyu sürecek psikososyal uyumunun ve sosyal yeterliliğinin en güçlü yordayıcıları arasında yer almaktadır (Masten, 2018; Sroufe, 2005). Bu doğrultuda, erken çocukluk döneminde çocukların sağlıklı akran ilişkileri kurabilmesi, empati ve iş birliği geliştirebilmesi gelişimsel bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır (Ladd ve Pettit, 2002; Smith, 2009). Gelişimin kuramsal temellerine bakıldığında Jean Piaget'nin bilişsel gelişim kuramında ve Erik Erikson'un psikososyal teorisinde de vurgulandığı üzere, çocuğun bu

dönemde benmerkezci yapıdan uzaklaşarak sosyal çevreyle kurduğu etkileşimler ve kriz çözme becerileri, ilerleyen dönemlerdeki çalışkanlık, kimlik ve sosyal entegrasyon süreçlerinin niteliğini tayin etmektedir (Crain, 2015; Shaffer, 1996).

Söz konusu etkileşim süreçlerinin gerçekleştiği ortamlar incelendiğinde, erken çocuklukta sosyal davranışların kazandırılmasının tek bir odakla açıklanamayacak kadar bütüncül ve çok katmanlı ekolojik bir sistemin ürünü olduğu görülmektedir (Bronfenbrenner, 1979; Shonkoff ve Phillips, 2000). Çocuğun sosyalizasyon sürecinde okul öncesi eğitim ortamlarının, sınıf içi ekolojinin ve öğretmen niteliklerinin koruyucu ve destekleyici bir kalkan sunduğu bilinmektedir (Bennett vd., 2005; Hoglund ve Leadbeater, 2004). Nitekim Lev Vygotsky'nin sosyokültürel teorisi de öğrenmenin ve sosyal becerilerin ancak sosyal etkileşimler, akran ilişkileri ve yetişkin rehberliği (iskele kurma) yoluyla inşa edilebileceğini açıkça ortaya koymaktadır (Habsy vd., 2023; Peker vd., 2024). Okul öncesi dönemde sunulan akran prososyal davranış yoğunluğu, oyun temelli öğrenme yaklaşımları ve model alma süreçleri çocukların sosyal-duygusal yetkinliklerini doğrudan optimize etmektedir (Bandura ve Walters, 1977; Bergen, 2002; Hoglund ve Leadbeater, 2004). Ancak, makro düzeydeki çevresel ve kurumsal ekolojilerin ötesinde, çocuğun sosyal dünyayı algılama biçimini, toplumsal rolleri ve kişilerarası ilişkilerini şekillendiren ilk, en temel ve en kalıcı mikro sistem aile ortamıdır (Bronfenbrenner, 1979). Aile içi etkileşimin kalitesi, diyalog odaklı iletişim biçimleri ve benimsenen ebeveynlik stilleri, çocukların sosyal davranış repertuarının birincil belirleyicisidir (Darling ve Steinberg, 1993; Morales ve López, 2021). Alan yazındaki çalışmalar, çocukların duygusal ihtiyaçlarına duyarlı yaklaşan demokratik ebeveynlik tarzının çocuklarda öz düzenleme, empati ve iş birliği becerilerini artırdığını (Grusec ve Davidov, 2007); buna karşın katı, cezalandırıcı otoriter tutumlar ile ihmalkâr yaklaşımların çocuklarda saldırganlık, anksiyete, sosyal çekingenlik ve uyum problemlerini tetiklediğini göstermektedir (Kochanska, 1997; Lamborn vd., 1991).

Aile sistemindeki bu temel belirleyicilere ek olarak son yıllarda yapılan araştırmalar, çocukların sosyal gelişiminde ebeveynlerin bireysel özelliklerinden ziyade, bir sistem olarak ortaya koydukları "birlikte ebeveynlik" (co-parenting) süreçlerinin, evlilik uyumunun ve karşılıklı ilişkisel iklimin daha belirleyici olduğunu öne sürmektedir (Kalkanlı, 2022; Kuzu, 2025). Ayrıca, geleneksel anne odaklı literatürün aksine, güncel bulgular babanın çocuk yetiştirme sürecine etkin ve nitelikli katılımının, baba-çocuk ilişkisinin gücünün ve babalık rolü algısının çocuğun sosyal yetkinliğinde benzersiz bir ağırlığa sahip olduğunu kanıtlamaktadır (Semiz, 2022; Tüfekçi, 2023). Aile dinamiklerinin yanı sıra, çocuğun doğuştan getirdiği biyolojik tabanlı mizaç özellikleri ile cinsiyet ve yaş gibi bireysel demografik etmenler de sosyal davranışların şekillenme sürecini çok boyutlu olarak etkilemektedir (Arı ve Yaban, 2016; Ebil, 2022; Kalkanlı, 2022).

Bu kapsamda, erken çocuklukta olumlu sosyal davranışların kazandırılmasına yönelik ulusal ve uluslararası literatürde geniş bir araştırma havuzu bulunmasına rağmen, ebeveyn tutumları, aile içi dinamikler, baba katılımı ve çevresel faktörlerin çocukların sosyal davranışları üzerindeki bütüncül ve sistematik etkilerini bir arada değerlendiren kapsamlı derleme çalışmalarına duyulan ihtiyaç varlığını sürdürmektedir. Bu doğrultuda gerçekleştirilen sistematik derleme çalışması, 1996-2025 yılları arasında yapılmış kuramsal araştırmaları analiz ederek erken çocukluk döneminde sosyal davranış gelişimini şekillendiren çok katmanlı mekanizmaları ortaya koymayı ve gelecekteki eğitim politikaları ile aile destek programlarına sistematik bir rehberlik sunmayı amaçlamaktadır.

Gelişimin Temelleri ve Evreleri

İnsan gelişimi, döllenme anından başlayarak yaşam boyu devam eden, biyolojik temelli olmasının yanı sıra çevresel faktörlerle de şekillenen son derece dinamik ve karmaşık bir süreçtir (Topdağ, 2022; Santrock, 2014). "Büyüme" nicel değişiklikleri kapsarken, "gelişme" fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal alanlarda uyumlu bir ilerlemeyi ifade eden bütünsel bir dönüşümdür (Yavuzer, 2005; Roslan vd., 2022). Bu süreç; bebeklik, erken çocukluk, orta çocukluk ve ergenlik olmak üzere temel evrelere ayrılır (Çapuk, 2022). Özellikle 0-6 yaş aralığını kapsayan erken çocukluk dönemi, bireyin tüm gelişim alanlarında en radikal ilerlemeleri kaydettiği, sosyal becerilerin temellerinin atıldığı en hassas evredir (Santrock, 2014; Sapsağlam, 2024).

Gelişimi Etkileyen Faktörler

Gelişim; genetik miras ile çevrenin dinamik ürünüdür (Deater-Deckard vd., 2018; Plomin vd., 2013). Prenatal dönemde maternal stres ve beslenme gibi etmenler nörogelişimi doğrudan etkilerken (Davis ve Sandman, 2012; Georgieff, 2007), doğum sonrasında beyin plastisitesi ve nitelikli erken eğitim programları gelişimsel riskleri azaltmada kritik rol oynar (Shonkoff ve Phillips, 2000). Akran ilişkileri ve sosyal etkileşimler de çocuğun beyin yapısında ve sosyal yetkinliğinde kalıcı izler bırakır (Blakemore, 2018).

Gelişimin İlkeleri ve Kuramsal Temeller

Gelişim sürekli, aşamalı ve genelden özele doğru ilerleyen evrensel ilkelere sahiptir (Santrock, 2014; Shaffer, 1996). Bu süreci açıklayan temel kuramsal yaklaşımlar şunlardır:

- **Jean Piaget'nin Bilişsel Gelişim Kuramı:** Bilişin duyu-motor dönemden soyut işlemler dönemine doğru yaşa bağlı evrelerle geliştiğini savunur (Crain, 2015).
- **Erik Erikson'un Psikososyal Teorisi:** Yaşam boyu çözülmesi gereken kriz noktalarını içeren sekiz aşamalı bir model sunar (Erikson, 1963; Shaffer, 1996).
- **Lev Vygotsky'nin Sosyokültürel Teorisi:** Öğrenmenin sosyal etkileşim, iskele kurma (scaffolding) ve Proksimal Gelişim Bölgesi (ZPD) aracılığıyla inşa edildiğini vurgular (Habsy vd., 2023; Peker vd., 2024).

Sosyal Davranış, Eğitimi ve Aile Etkisi

Erken çocuklukta kazanılan empati, iş birliği ve prososyal davranışlar, çocuğun yaşam boyu sürecek psikososyal uyumunun yordayıcısıdır (Masten, 2018; Sroufe, 2005). Bu süreç iki ana boyutta şekillenir:

Okul Öncesi Eğitim Uygulamaları: Oyun temelli öğrenme, model alma, grup çalışmaları ve duygu düzenleme etkinlikleri sosyal yetkinliği optimize eder (Bergen, 2002; Bandura ve Walters, 1977).

Aile İlişkileri ve Ebeveynlik Stilleri: Demokratik ebeveynlik öz düzenleme ve empatiyi desteklerken; otoriter ve ilgisiz tutumlar uyum problemlerini tetikler (Grusec ve Davidov, 2007; Baumrind, 1991).

Mevcut Çalışma

Alanyazın incelendiğinde; erken çocukluk döneminde sosyal gelişim, ebeveyn tutumları ve kuramsal yaklaşımlar üzerine çok sayıda teorik çalışmanın bulunduğu görülmektedir. Ancak

ulusal ve uluslararası literatürde; ebeveyn tutumları, aile içi dinamikler, baba katılımı ve çevresel faktörlerin çocukların sosyal davranışları üzerindeki bütüncül ve sistematik etkilerini bir arada değerlendiren kapsamlı derleme çalışmalarına duyulan ihtiyaç varlığını sürdürmektedir.

Mevcut çalışmanın temel gerekçesi, erken çocukluk döneminde (0-6 yaş) olumlu sosyal davranışların kazandırılmasında çok katmanlı ekolojik sistemin (aile, okul, çevre) oynadığı rolleri 1996-2025 yılları arasındaki veriler ışığında sistematik olarak sentezlemektir.

YÖNTEM

Araştırmanın Deseni

Bu araştırma, erken çocukluk döneminde (0-6 yaş) sosyal davranışların kazandırılmasında ebeveyn tutumları, aile içi dinamikler ve çevresel faktörlerin rolünü bütüncül bir yaklaşımla incelemek amacıyla sistematik derleme (systematic review) deseni tasarlanmıştır. Sistematik derleme, belirli bir araştırma sorusuna yanıt aramak üzere ilgili literatürün önceden belirlenmiş, açık ve şeffaf kriterler doğrultusunda taranmasını, değerlendirilmesini ve sentezlenmesini sağlayan nitelikli bir araştırma yöntemidir (Creswell ve Creswell, 2018; Petticrew ve Roberts, 2006). Araştırmanın yürütülmesinde ve raporlanmasında, sistematik derlemeler için uluslararası düzeyde kabul gören PRISMA 2020 (Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses) kılavuz ilkeleri esas alınmıştır (Page vd., 2021).

Veri Toplama ve İnceleme Kapsamı (PRISMA Süreci)

Literatür taraması; *Google Scholar*, *DergiPark*, *ERIC* ve *PsycINFO*, *SAGE Journals*, *JSTOR* veri tabanları üzerinden 1996-2025 yılları arasında yayımlanmış ulusal ve uluslararası akademik kaynaklar taranarak gerçekleştirilmiştir. Tarama sürecinde Türkçe ve İngilizce anahtar kelimeler ("*erken çocukluk*", "*sosyal davranış*", "*prososyal davranış*", "*ebeveyn tutumları*", "*baba katılımı*", "*early childhood*", "*prosocial behavior*", "*parenting styles*") kombinasyonlar halinde kullanılmıştır.

Veri eleme ve seçim sürecinde izlenen PRISMA adımları şöyledir:

1. **Tanımlama (Identification):** Veri tabanlarından ilk aşamada toplam 65 çalışmaya ulaşılmıştır.
2. **Ayıklama (Screening):** Mükerrer olduğu ve/veya başlık ve özet incelemesinde konu kapsamı dışında kaldığı belirlenen 38 çalışma elenmiş, kalan 27 çalışmanın tam metni incelemeye alınmıştır.
3. **Uygunluk (Eligibility):** Tam metinleri incelenen 27 çalışmadan, örnekleme erken çocukluk (0-6 yaş) dönemi dışında kalan 8 çalışma kapsam dışında bırakılmıştır.
4. **Dâhil Etme (Inclusion):** Belirlenen dâhil etme kriterlerini tam karşılayan 19 çalışma (N=19) nihai analize ve sistematik senteze dâhil edilmiştir.

BULGULAR VE YORUM

Nihai analize dâhil edilen 19 araştırmanın genel karakteristik özellikleri, metodolojik yapıları ve tematik dağılımları betimsel istatistikler (frekans ve yüzdelik dilimler) aracılığıyla incelenmiş ve Tablo 1'de özetlenmiştir.

Tablo 1 İncelenen Çalışmaların Betimsel Demografik Profili (N=19)

Değişken	Kategoriler	Frekans(f)	Yüzde (%)
Yayın Türü	Yüksek Lisans/Doktora Tezi	13	%68.4
	Hakemli Makale	6	%31.6
Çalışmanın Kaynağı	Ulusal	15	%78.9
	Uluslararası	4	%21.1
Yöntem Deseni	Nicel Araştırma	17	%89.5
	Karma /Nitel Araştırma	2	%10.5
Örneklem Grubu	Ebeveyn/Çocuk Çiftleri	9	%47.4
	Sadece Çocuklar/Akranlar	4	%21.1
	Sadece Babalar	2	%10.5
	Çoklu Katılımcı (Çocuk, Ebeveyn, Öğretmen)	4	%21.1
Tematik Odak	Ebeveyn Tutumları ve İletişim	8	%42.1
	Baba Katılımı ve Birlikte Ebeveynlik	4	%21.1
	Bireysel Faktörler (Mizaç, Yaş, Cinsiyet)	4	%21.1
	Çevresel, Okul ve Akran Ekolojisi	3	%15.8

Tablo 1 incelendiğinde; ele alınan araştırmaların çoğunluğunun lisansüstü tezlerden (%68.4) ve nicel yöntemli araştırmalardan (%89.5) oluştuğu görülmektedir. İnceleme kapsamındaki çalışmaların %78.9'u ulusal literatürden iken, %21.1'i uluslararası alanyazından elde edilmiştir. Örneklem gruplarında ise doğrudan ebeveyn-çocuk etkileşimine odaklanan çalışmaların (%47.4) ağırlıkta olduğu tespit edilmiştir.

Analize dâhil edilen 19 çalışmanın künyesi, amacı, örneklem grubu, kullanılan yöntem ile ölçme araçları ve temel bulgular Tablo 2'de sistematik olarak özetlenmiştir.

Tablo 2 İncelenen Araştırmaların Sistemik Özet Tablosu

Yazar ve Yıl	Araştırmanın Amacı	Örneklem Grubu	Yöntem/Ölçme Araçları	Temel Bulgular
Kuzu (2025)	Birlikte ebeveynliğin çocukların duygu ifadesi ve sosyal davranışlarına etkisi	265 ebeveyn ve çocuk (3-6 yaş)	Nicel; Sosyal Davranış, Duygu İfade, Birlikte Ebeveynlik Ölçekleri	Birlikte ebeveynlik düzeyi arttıkça çocukların iş birliği ve paylaşım davranışları artmakta, olumsuz duygular azalmaktadır.
Sayın (2024)	Anne-baba-çocuk iletişiminin sosyal davranışlara etkisi	386 ebeveyn/öğretmen, 183 çocuk (4-6 yaş)	Nicel; ABCİDA, 6 Yaş Sosyal Davranış Ölçeği	Babanın yaşı ve desteği ile çocuğun uyum ve iş birliği puanları arasında pozitif yönlü anlamlı ilişki bulunmuştur.
Akşit (2024)	Reaktif ve proaktif anne duyarlılığının olumlu sosyal davranışlarla ilişkisi	280 anne ve çocuk (3-6 yaş)	Nicel; Reaktif ve Proaktif Anne Duyarlılığı Ölçeği	Proaktif anne duyarlılığı, çocukların olumlu sosyal davranışlarını ve sosyal mizaç gelişimini desteklemektedir.

Tüfekçi (2023)	Aile içi iletişim ve baba katılımının olumlu/olumsuz davranışlara etkisi	176 okul öncesi çocuk	Nicel; Aile İçi İletişim Ölçeği, Sosyal Davranış Ölçeği	Aile içi olumsuz iletişim saldırganlığı artırırken; babayla geçirilen nitelikli zaman olumlu sosyal davranışları yükseltmektedir.
Ebil (2022)	Mizaç ve ebeveyn-çocuk ilişkisinin prososyal davranışları yordama gücü	313 anne, 126 baba (60-72 ay)	Nicel; Çocuk Anababa İlişki, Kısa Mizaç, Çocuk Prososyallik Ölçekleri	Çocuk mizacı ve olumsuz anne/baba-çocuk ilişkisi olumlu sosyal davranışların en güçlü yordayıcılarıdır.
Uludağ (2022)	Anne-baba ilişkisi ile sosyal davranışlar arasındaki ilişkinin incelenmesi	120 çocuk, 50 öğretmen (3-6 yaş)	Nicel; Okul Öncesi Sosyal Davranış, Çocuk Anababa İlişki Ölçeği	Olumlu sosyal davranışlar cinsiyete göre farklılaşırken; ebeveyn eğitim düzeyi artışı olumlu sosyal davranışları artırmaktadır.
Kalkanlı (2022)	Pandemi sürecinde evlilik uyumu ve ebeveyn depresyonunun sosyal uyuma etkisi	154 ebeveyn (77 anne, 77 baba) (2-8 yaş)	Nicel; USDE, DASÖ-21, Yenilenmiş Çift Uyum Ölçeği	Annenin evlilik uyumu olumlu sosyal davranışı pozitif; babanın depresyon düzeyi ise olumsuz yönde etkilemektedir.

Yazar ve Yıl	Araştırmanın Amacı	Örneklem Grubu	Yöntem/Ölçme Araçları	Temel Bulgular
Semiz (2022)	Baba katılımı, babalık rolü ve evlilik kalitesinin çocuk davranışlarına etkisi	504 baba (3-6 yaş)	Nicel; SKDÖ, Evlilik Kalitesi, Baba Katılımı, Babalık Rolü Ölçekleri	Babanın sürece etkin katılımı ve baba-çocuk ilişkisi çocuğun sosyal yetkinliğini doğrudan ve güçlü bir şekilde yordamaktadır.
Morales & Lopez (2021)	Aile içi diyalog ve ebeveynlik stillerinin sosyal yeterliliğe etkisi	560 ebeveyn (3-6 yaş)	Nicel; Korelasyonel Analiz, ANOVA	Ortak etkinlikler ve diyalog odaklı ebeveynlik, çocuklarda yüksek sosyal yeterlilik ve düşük problem davranışla ilişkilidir.
Mollahüseyinoğlu (2019)	Aile destek eğitiminin anne-çocuk ilişkisi ve davranış denetimine etkisi	18 anne	Karma (Nicel Ön-Son Test + Nitel Görüşme)	Nitel bulgular, verilen 8 haftalık eğitimin annelerin sosyal davranış farkındalığını anlamlı düzeyde artırdığını göstermiştir.

Vargün (2019)	Ahlaki muhakeme, duygu ve ebeveyn davranışlarının olumlu davranışlara etkisi	206 çocuk (4-9 yaş), anne ve öğretmenler	Karma; Oyun ve Öykü Temelli Değerlendirme	Erkek çocuklar daha saldırgan bulunmuş; annelerin düşmanca/sert tutumlarının çocukta düşmanca davranışları tetiklediği görülmüştür.
----------------------	--	--	---	---

Yazar ve Yıl	Araştırmanın Amacı	Örneklem Grubu	Yöntem/Ölçme Araçları	Temel Bulgular
Gür (2016)	Aile yanında yetişen çocuklar ile çocuk evindeki çocukların akran davranışları	415 aile yanında, 56 kurumda kalan çocuk (5-6 yaş)	Nicel; Sosyal Davranış Ölçeği, Çocuk Davranış Ölçeği	Aile yanında büyüyen çocuklar, kurumda yetişen çocuklara kıyasla anlamlı düzeyde daha yüksek yardımseverlik ve prososyal davranış göstermiştir.
Görgü (2016)	Annelerin kişilik özellikleri ve bağlanma biçimlerinin çocuk davranışlarına etkisi	5-6 yaş grubu çocuklar ve anneleri	Nicel; Anaokulu ve Anasınıfı Davranış Ölçeği	Annenin eğitim düzeyi arttıkça çocuğun olumlu sosyal becerileri artmakta; güvenli bağlanma prososyal gelişimi desteklemektedir.
Öztürker (2014)	Anne ve öğretmen özgeciliğinin çocukların olumlu sosyal davranışlarına etkisi	218 çocuk (6 yaş)	Nicel; Sosyal Davranış ve Özgecilik Ölçekleri	Anne ve öğretmen özgeciliği çocukların olumlu sosyal davranışlarını güçlü şekilde

	etkisi			yordamaktadır; kızlarda puanlar daha yüksektir.
Hoglund & Leadbeater (2004)	Okul, sınıf ve aile ekolojilerinin çocukların sosyal yeterliliğine uzunlamasına etkisi	Okul öncesi ve 1. sınıf öğrencileri	Nicel; Uzunlamasına (Longitudinal) Analiz	Sınıf içi akran sosyal davranış yoğunluğu, çocukların duygusal ve davranışsal uyumunu koruyucu bir faktördür.

Yayın Yılı	Araştırmanın Amacı	Örneklem Grubu	Yöntem/Ölçme Araçları	Temel Bulgular
Bennett vd. (2005)	Sınıf ortamı ve malzeme yeterliliğinin öz denetime etkisi	13.533 çocuk, 2.411 öğretmen	Nicel; Hiyerarşik Doğrusal Modelleme (HLM)	Sınıf içi düzen, olumlu akran iklimi ve materyal yeterliliği çocukların öz denetim gelişimindeki en güçlü yordayıcılardır.
Fitzpatrick vd. (1996)	Aile iletişim ortamlarının cinsiyete göre sosyal davranışlara etkisi	İlkokul çağındaki çocuklar (1, 4, 6, 7. sınıf)	Nicel; Resimli Konuşan Kitaplar Analizi	Aile içi iletişim tiplerinin sosyal öz denetim üzerindeki etkisi çocuğun cinsiyetine ve gelişimsel evresine göre farklılaşmaktadır.
Karaca vd. (2022)	Ebeveynlerin yaş ve eğitim düzeyinin çocukların sosyal davranışlarına	299 okul öncesi çocuk	Nicel; Sosyal Davranış Analizi	Ebeveynlerin yaş grupları (kuşak farkı) ve eğitim düzeyleri çocukların olumlu sosyal davranış kazanımında anlamlı fark

	etkisi			yaratmaktadır.
Arı & Yaban (2016)	Mizaç ve duygu düzenlemenin sosyal davranışlardaki rolü	238 çocuk ve anneleri (4-6 yaş)	Nicel; Mizaç ve Sosyal Davranış Ölçekleri	Yaş arttıkça (5-6 yaş) olumlu sosyal davranış sıklığı artmakta; mizaç özellikleri duygu düzenleme üzerinden davranış şekillendirmektedir.

Derlemeye dâhil edilen 19 araştırmadan elde edilen bulgular bütüncül olarak sentezlendiğinde 4 ana tema altında toplanmaktadır:

1. Ebeveyn Tutumları, Duyarlılık ve Aile İçi İletişim (%42.1):

Literatür bulguları, demokratik, duyarlı ve diyalog odaklı ebeveynlik stillerinin çocuklarda empati, paylaşım ve prososyal davranışları doğrudan artırdığını göstermektedir (Akşit, 2024; Morales ve Lopez, 2021). Buna karşın, baskıcı, otoriter ve sert ebeveyn tutumlarının çocuklarda saldırganlık ve düşmanca davranışları tetiklediği saptanmıştır (Tüfekçi, 2023; Vargün, 2019). Ayrıca anne ve öğretmenlerin özgecılık (altruizm) düzeylerinin yüksek olmasının çocuklara model oluşturarak olumlu sosyal davranışları pekiştirdiği belirlenmiştir (Öztürker, 2014).

2. Babanın Rolü, Baba Katılımı ve Birlikte Ebeveynlik (%21.1):

Son dönem araştırmaları, geleneksel anne odaklı yaklaşımın aksine babanın çocuk yetiştirme sürecindeki aktif rolüne dikkat çekmektedir. Babanın sürece nitelikli katılımı, babalık rolü algısı ve çocukla geçirdiği zaman dilimi, çocukların sosyal yetkinliği ve liderlik becerileriyle pozitif yönlü anlamlı ilişki göstermektedir (Sayın, 2024; Semiz, 2022). Ebeveynlerin uyum içinde hareket ettiği "birlikte ebeveynlik" (co-parenting) düzeyinin yüksek olmasının çocukların öz düzenleme ve uyum becerilerini desteklediği görülmüştür (Kuzu, 2025).

3. Bireysel Değişkenler: Mizaç, Yaş ve Cinsiyet (%21.1):

Çocukların olumlu sosyal davranış sergilemesinde doğuştan getirilen mizaç özellikleri son derece belirleyicidir (Arı ve Yaban, 2016; Ebil, 2022). Yaş değişkeni açısından 5-6 yaş grubundaki çocukların, 3-4 yaş grubuna kıyasla daha gelişmiş prososyal davranışlar sergilediği (Arı ve Yaban, 2016); cinsiyet açısından ise kız çocuklarının erkek çocuklara kıyasla daha yüksek iş birliği ve sosyal uyum gösterdiği, erkek çocuklarda ise dışsallaştırma (saldırganlık) puanlarının daha yüksek olduğu saptanmıştır (Kalkanlı, 2022; Vargün, 2019).

4. Çevresel ve Kurumsal Ekoloji: Sınıf ve İkamet İklimi (%15.8):

Çocuğun içinde bulunduğu sosyal çevre ve sınıf ekolojisi sosyal gelişimi doğrudan şekillendirmektedir. Aile ortamında büyüyen çocukların, çocuk evlerinde (kurumlarda) kalan çocuklara kıyasla anlamlı düzeyde daha yüksek prososyal davranışlar sergilediği tespit edilmiştir (Gür, 2016). Eğitim ortamlarında ise sınıf içi materyal yeterliliği, olumlu akran etkileşimi ve prososyal akran yoğunluğunun çocuklarda sosyal yetkinliği artırıp davranış

sorunlarını azalttığı ortaya konmuştur (Bennett vd., 2005; Hoglund ve Leadbeater, 2004).

TARTIŞMA

Erken çocukluk dönemi, bireyin bilişsel, duygusal ve davranışsal repertuarının şekillendiği; toplumsal normları, empatiyi, iş birliğini ve paylaşmayı içselleştirmeye en açık olduğu kritik bir evrimsel gelişim sürecidir. Literatürde yer alan kuramsal yaklaşımlar ve bulgular, bu hassas dönemde çocukların sergilediği sosyal davranışların kalıtsal yatkınlıklar ile çevresel uyaranların çok boyutlu bir kesişiminde inşa edildiğini göstermektedir. Makalenin bu bölümünde, elde edilen bulgular makro düzeyden mikro düzeye (genelden özele) doğru tasnif edilerek; aile yapısı, ebeveynlik stilleri, demografik değişkenler ve çocuk odaklı bireysel faktörler çerçevesinde alan yazındaki karşılıklarıyla tartışılmıştır.

Makro Sistem ve Çevresel Ekolojiler: Aile, Sınıf ve Kurumsal Bağlamın Etkisi

Çocuğun sosyalizasyon sürecini tek bir odakla açıklamak mümkün değildir; bireyin sosyal yeterliliği, içinde büyüdüğü çevrelerin karmaşık işleyişi doğrultusunda şekillenmektedir. Ulaşılabilen en makro ölçekli boylamsal verilerden biri olan Bennett ve arkadaşları (2005) tarafından gerçekleştirilen hiyerarşik doğrusal modelleme çalışması, 13.533 anaokulu öğrencisi ve 2.411 öğretmenden elde edilen bulgularla sınıf ortamının koruyucu kalkan rolünü ortaya koymaktadır. Söz konusu çalışmada, sınıftaki genel iyi davranış düzeyinin ve eğitim materyallerinin yeterliliğinin, çocukların öz denetim mekanizmalarında ve dışsallaştırma davranışlarında iyileşme sağlanmasındaki en tutarlı yordayıcılar olduğu saptanmıştır. Benzer şekilde Hoglund ve Leadbeater (2004) da çocukların birinci sınıftaki sosyal yetkinlik, liderlik ve duygusal/davranışsal problemleri üzerinde aile ekolojisinin (ev taşınmaları, anne eğitimi) yanı sıra sınıf ve okul ekolojilerinin (akran prososyal davranış yoğunluğu, gelir yardımı alan öğrenci oranı) bağımsız ve etkileşimli rolleri olduğunu doğrulamıştır.

Çocuğun yetiştiği kurumsal ya da ailevi ekolojinin niteliği, sergilenen olumlu sosyal davranışın türünü de doğrudan belirlemektedir. Gür (2016) tarafından devlet koruması altındaki çocuk evlerinde kalan 56 çocuk ile ailesiyle yaşayan 415 çocuğun karşılaştırıldığı çalışmada, ailesiyle birlikte yaşayan çocukların başkalarına yardımı amaçlayan olumlu sosyal davranış puanlarının anlamlı düzeyde yüksek çıktığı bulgulanmıştır. Aynı çalışmada, çocukların yaşadıkları mekânsal çevrenin en çok "dışlanma" davranışı üzerinde belirleyici olduğu, en az etkiyi ise "başkalarının yardımını amaçlayan sosyal davranışlar" üzerinde gösterdiği saptanmıştır. Bu durum, sürekli ve stabil bir aile bağının varlığının, prososyal davranışların repertuara eklenmesindeki vazgeçilmez yerini göstermesi bakımından kritiktir.

Mikro Sistem: Aile İçi Etkileşim Biçimleri, İletişim Ortamı ve Ebeveyn Eğitimi

Ailenin çocuk yetiştirirken kurduğu iletişim dili ve paylaştığı zamanın kalitesi, çocukta sosyal uyumun en temel yordayıcısıdır. Morales ve Lopez (2021) tarafından yürütülen korelasyonel ve varyans analizleri, ebeveynlerin çocuklarıyla okul endişeleri hakkında konuşmak, boş zaman aktiviteleri yürütmek veya yemek saatlerini paylaşmak gibi diyalog odaklı ebeveynlik stillerini benimsemelerinin, çocukların akran ilişkilerindeki sosyal yeterlilik düzeylerini doğrudan yükselttiğini ortaya koymuştur. Fitzpatrick ve arkadaşları (1996) ise "konuşan resimli kitaplar" aracılığıyla ölçtükleri aile iletişim ortamlarının, çocukların sosyal geri çekilme ve sosyal öz denetim becerileri üzerinde gelişimsel süreçlere, cinsiyete ve sınıf düzeyine bağlı olarak farklılaşan etkiler sunduğunu; iletişim yapısının kız ve erkek çocuklarında farklı gelişimsel kırılma noktalarında işlev gördüğünü belirlemiştir.

Bu doğrultuda Tüfekçi (2023), aile içi etkileşimlerin çocukların saldırganlık, anksiyete ve kızgınlık gibi olumsuz sosyal davranışlarıyla pozitif yönlü bir ilişki içinde olduğunu; aile içi iletişimin kalitesinin bu davranışsal eğilimleri dönüştürebildiğini veya keskinleştirebildiğini rapor etmiştir. Ebeveynlerin bilinç düzeyini artırmaya yönelik müdahalelerin incelendiği Mollahüseyinoğlu (2019) çalışmasında, 8 haftalık "Aile Destek Eğitim Programı" sonrasında ön test-son test nicel puanlarında anlamlı bir fark saptanamamış olsa da, 6 ay sonra yürütülen yarı yapılandırılmış nitel görüşmelerde annelerin çocukların sosyal davranış denetimi ve yönetimi hususunda çok daha yüksek bir farkındalık ve bilinçle hareket etmeye başladıkları tespit edilmiştir.

Ebeveynlerin mikro düzeydeki nitelikleri incelendiğinde, eğitim durumunun çocukların sosyal gelişim çizgisine olumlu yansımaları olduğu görülmektedir. Görgü (2016) ile Öztürker (2014) tarafından gerçekleştirilen araştırmalarda, annelerin eğitim seviyelerinin yükselmesinin çocukların olumlu sosyal davranış sergileme sıklığını ve sosyal becerilerini güçlü biçimde artırdığı; benzer şekilde Karaca, Gündüz ve Aral (2022) tarafından yapılan çalışmada da anne-baba eğitim seviyesi ile çocukların sosyal davranışları arasında anlamlı ilişkiler bulunduğu saptanmıştır. Buna ek olarak Karaca ve arkadaşları (2022), anne-babaların yaş değişkeninin (kuşak farklılıklarının) de çocukların sosyal davranış kalıpları üzerinde anlamlı bir varyans yarattığını rapor etmiştir.

Diyadik İlişkiler: Birlikte Ebeveynlik, Anne Duyarlılığı ve Eşler Arası Uyum

Ebeveynlerin çocukla tekil ilişkisinden ziyade, sistem olarak ortaya koydukları ilişkisel iklim çocuk psikolojisini doğrudan yapılandırmaktadır. Kuzu (2025) tarafından gerçekleştirilen güncel araştırmada, ebeveynlerin "birlikte ebeveynlik" (co-parenting) düzeylerinin çocukların üzüntü, korku, öfke gibi olumsuz; mutluluk gibi olumlu duygu ve sosyal davranışları üzerinde doğrudan belirleyici olduğu saptanmıştır. Bulgular, birlikte ebeveynlik düzeyinin düşmesinin çocuklarda olumsuz duygu/davranış gelişimini tetiklerken; bu düzeyin optimize edilmesinin çocukların kendini ifade etme, iş birliği ve paylaşım davranışlarıyla anlamlı derecede pozitif ilişkili olduğunu göstermiştir.

Annenin çocuğun sinyallerine verdiği tepkinin niteliğini inceleyen Akşit (2024), reaktif ve proaktif anne duyarlılığının çocukların sosyal mizaç özellikleriyle ilişkili olduğunu ve çocukların olumlu sosyal davranışlarını doğrudan düzenlediğini bulgulamıştır. Öztürker (2014) ise diğergamlık bağlamında yaptığı incelemede, anne ve öğretmen özgeciliğinin (altruizm) çocukların olumlu sosyal gelişim süreçlerini en güçlü yordayan değişkenler olduğunu ortaya koymuştur. Aile içindeki negatif duygusal aktarımların incelendiği Vargün (2019) çalışmasında ise, annelerin sergilediği sert ve düşmanca tavırların çocukların akran ilişkilerine doğrudan yansıdığı ve annenin sert tutumu ile çocuğun düşmanca/saldırgan tavırları arasında doğrusal bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Eşler arasındaki evlilik dinamikleri ve psikopatolojik durumların incelendiği Kalkanlı (2022) çalışması, özellikle Covid-19 pandemisi gibi kapalı ev ortamlarında bu etkilerin ne derece keskinleştirdiğini belgelemektedir. Araştırma bulgularına göre, annelerdeki evlilik uyumu düzeyi çocukların uyumlu sosyal davranış gösterme sıklığıyla pozitif yönde ilişkilirken; babalardaki depresyon düzeyinin çocukların uyumlu sosyal davranışları üzerinde doğrudan negatif ve ketleyici bir etki yarattığı saptanmıştır.

Baba Özelindeki Değişkenler ve Sosyal Gelişime Katkısı

Geleneksel anne odaklı literatürün aksine, güncel bulgular babanın süreçteki rolünün benzersiz bir ağırlığa sahip olduğunu göstermektedir. Semiz (2022) tarafından 504 baba üzerinde yürütölen geniş ölçekli araştırmada; babaların çocuk yetiştirme sürecine etkin katılım göstermelerinin, çocukların sosyal davranış gelişimlerinin en önemli yordayıcısı olduğu doğrulanmıştır. Söz konusu çalışmada çocukların sosyal yetkinlik düzeylerinin; baba-çocuk ilişkisi, evlilik kalitesi, babanın kişilik özellikleri ve baba katılımı değişkenlerinden anlamlı derecede etkilendiğı bulgulanmıştır. Ayrıca aile içi gelir düzeyinin, baba katılımı ile çocukların sergilediğı kaygı-geri çekilme düzeyleri arasındaki ilişkide anlamlı bir "düzenleyicilik" (moderator) rolü üstlendiğı görölmüştür.

Babanın sürece olan bu katkısı diğör araştırmalarla da desteklenmektedir. Sayın (2024) tarafından yapılan çalışmada, babanın yaşı ve çocuğa sağladığı destek boyutunun, çocukların iş birliği ve uyum alt boyutlarındaki başarıyla anlamlı derecede ilişkili olduğu saptanmıştır. Tüfekçi (2023) ise çocukların sosyal davranış repertuarındaki olumlu yönlü değişimlerin bizzat babalarıyla geçirdikleri nitelikli zaman ve kurdukları sağlıklı ilişki biçimiyle doğrudan bağlantılı olduğunu ortaya koyarak baba figürünün prososyal gelişimdeki fonksiyonel önemini vurgulamıştır.

Çocuk Odaklı Bireysel Faktörler: Mizaç, Cinsiyet, Yaş ve Kardeş Faktörü

Sosyal davranış gelişiminde çevresel yapılar kadar, çocuğun getirdiğı içsel-biyolojik özellikler ve demografik değişkenler de farklılaşmaya neden olmaktadır. Çocukların doğuştan getirdikleri biyolojik tabanlı davranış eğilimlerini ifade eden mizaç kavramı, sosyal davranışın en güçlü içsel belirleyicilerinden biridir. Ebil (2022) tarafından yapılan çoklu regresyon analizi sonuçları; çocukların sahip olduğu mizaç özellikleri ile olumsuz anne-çocuk ve olumsuz baba-çocuk ilişkilerinin, çocukların olumlu sosyal davranış düzeylerini anlamlı derecede yordayan merkezi değişkenler olduğunu ortaya koymuştur.

Çocuk odaklı bir diğör kritik demografik bağımsız değişken cinsiyettir. Analiz edilen çalışmaların cinsiyetin sosyal davranışlar üzerinde belirleyici bir rol oynadığı doğrulanmıştır. Kalkanlı (2022) çalışmasında, kız çocuklarının uyumlu ve olumlu sosyal davranış düzeylerinin erkek çocuklarına göre anlamlı derecede daha yüksek çıktığı rapor edilmiştir. Bu bulguyla paralel olarak Vargün (2019) ile Gür (2016) yaptıkları çalışmalarda, erkek çocukların kız çocuklarına kıyasla anlamlı düzeyde daha fazla genel ve ilişkisel saldırganlık davranışı sergilediklerini saptamışlardır. Ancak literatürde bu konuda tam bir uzlaşa bulunmamaktadır; nitekim Arı ve Yaban (2016) tarafından yapılan araştırmada, çocukların sosyal davranışlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediğı bulgulanmıştır.

Yaş ve kardeş sayısı gibi değişkenler incelendiğinde ise literatürde farklı sonuçlarla karşılaşılmalıdır. Arı ve Yaban (2016), 5 ve 6 yaş grubundaki çocukların 4 yaşındaki çocuklara kıyasla anlamlı düzeyde daha fazla olumlu sosyal davranış sergilediğini ortaya koyarak yaşla birlikte bilişsel/sosyal olgunlaşmanın arttığına işaret etmiştir. Sayın (2024) da çocukların yaşı ile saldırganlık ve liderlik davranışları arasında anlamlı pencereler tespit etmiştir. Buna karşın, Uludağ (2022) çalışmasında yaş değişkeninin çocukların olumlu sosyal davranış puanları üzerinde anlamlı bir farklılık yaratmadığını rapor etmiştir. Benzer şekilde, Öztürker (2014) kardeş sayısı fazla olan çocukların olumlu sosyal davranışları daha sıklıkla sergilediğini bulgulanışken; Ebil (2022) ile Uludağ (2022) çocukların olumlu sosyal

davranışlarının kardeş sayısı, doğum sırası, ebeveyn yaşı veya okul öncesi eğitim alma süresi gibi değişkenlere göre anlamlı bir değişim göstermediğini saptamıştır. Bu durum, demografik değişkenlerin tek başına değil, aile içi ilişkilerin kalitesiyle birleştğinde bir anlam kazandığını göstermektedir.

Özetle, sunulan tüm bu kanıtlar, erken çocukluk döneminde sosyal davranışların kazandırılması sürecinin; makro düzeydeki okul/sınıf ekolojisinden, diyardik düzeydeki anne-baba-çocuk etkileşim kalitesine ve eşler arası evlilik uyumuna, oradan da çocuğun getirdiği mizaç ve cinsiyet gibi bireysel dinamiklere kadar uzanan bütüncül ve çok katmanlı bir sistem tarafından belirlendiğini açıkça ortaya koymaktadır.

SONUÇ

Bu araştırma, erken çocukluk döneminde sosyal davranışların kazandırılması sürecini ve bu süreç üzerinde belirleyici olan aile, ebeveyn ve çevresel faktörleri kuramsal bir çerçevede bütüncül olarak incelemeyi amaçlamıştır. Elde edilen literatür bulguları sentezlendiğinde, sosyal uyumun tek bir odakla açıklanamayacak kadar kompleks olduğu; mikro sistemdeki ebeveyn-çocuk etkileşiminden, makro düzeydeki okul öncesi eğitim ortamlarının ve sınıf içi dinamiklerin niteliğine kadar uzanan çok katmanlı bir ekolojik sistem tarafından şekillendiği sonucuna varılmıştır. Bu sistem içerisinde diyalog odaklı iletişim ve demokratik ebeveynlik tutumlarının, çocukların sosyal yeterlilik, iş birliği ve empati becerilerini doğrudan en üst seviyeye taşıdığı; otoriter, baskıcı veya ihmalkâr tutumların ise saldırganlık ve sosyal çekingenlik gibi olumsuz çıktıları tetiklediği görülmüştür. Gelişim sürecinde ebeveynlerin bireysel özelliklerinden ziyade eşlerin "birlikte ebeveynlik" uyumları kritik bir rol oynarken; geleneksel anne odaklı yaklaşımın aksine babanın çocuk yetiştirme sürecine etkin ve nitelikli katılımının çocuğun sosyal yetkinliğini yordayan en güçlü bağımsız faktörlerden biri olduğu anlaşılmıştır. Son olarak, çocuğun doğuştan getirdiği mizaç özellikleri ve cinsiyeti (kız çocuklarında daha yüksek prososyal eğilim, erkek çocuklarında daha yüksek saldırganlık düzeyi) sosyal davranışları doğrudan etkilese de; yaş ve kardeş sayısı gibi demografik değişkenlerin ancak aile içi ilişkilerin kalitesiyle birleştğinde çocuk üzerinde anlamlı bir etki yarattığı tespit edilmiştir.

ÖNERİLER

Araştırmadan elde edilen sonuçlar ışığında, erken çocukluk döneminde olumlu sosyal davranışların kazandırılmasına yönelik uygulayıcılara, ailelere ve gelecek araştırmalara yönelik öneriler geliştirilmiştir.

Ugulayıcılara ve Eğitim Politikalarına Yönelik Öneriler

Nitelikli Okul Öncesi Eğitime Erişimin Artırılması: Sınıf ortamının koruyucu kalkan rolü ve beyin üzerindeki olumlu etkileri göz önünde bulundurularak, özellikle sosyoekonomik açıdan dezavantajlı bölgelerdeki çocukların nitelikli okul öncesi eğitim programlarına erişimi devlet politikalarıyla desteklenmelidir.

Sosyal-Duygusal Öğrenme (SEL) Programlarının Entegrasyonu: Okul öncesi eğitim müfredatlarına oyun temelli öğrenme, drama, rol yapma, duygu kartları ve akran iş birliğini teşvik eden projeler gibi yapılandırılmış "Sosyal-Duygusal Öğrenme" etkinlikleri sistematik olarak entegre edilmelidir.

Bilinçli Aile Destek Programlarının Düzenlenmesi: Okullar bünyesinde sadece annelere değil, babaların da katılımını zorunlu kılan/teşvik eden, demokratik ebeveynlik

rollerini, kriz yönetimini, reaktif/proaktif anne-baba duyarlılığını ve diyalog odaklı iletişimi geliştirmeyi hedefleyen uzun soluklu psikoeğitim ve aile destek programları (örn. 8 haftalık eğitimler ve izleme oturumları) planlanmalıdır.

Ebeveynlere Yönelik Öneriler

Demokratik ve Diyalog Odaklı İletişim: Ebeveynler çocuklarıyla günlük yaşamda, yemek saatlerinde veya boş zaman aktivitelerinde nitelikli zaman geçirmeli; çocukların okul endişelerini ya da duygularını ifade etmelerine olanak tanıyan açık ve sıcak bir iletişim dili benimsemelidir.

Birlikte Ebeveynlik Dengesi ve Eş Desteği: Anne ve babalar, çocuk karşısında tutarlı ve destekleyici bir "birlikte ebeveynlik" mekanizması kurmalı, aile içi çatışmaları minimize ederek evlilik uyumunu korumaya özen göstermelidir.

Babanın Sürece Etkin Katılımı: Babalar, çocuk yetiştirme sürecinde kendilerini pasif bir figür veya sadece ekonomik sağlayıcı olarak görmemeli; çocukla doğrudan oyun, kitap okuma ve bakım aktiviteleri yürüterek prososyal gelişime benzersiz katkılarını sunmalıdır.

Gelecek Araştırmalara Yönelik Öneriler

Boylamsal ve Karma Yöntemli Çalışmalar: Erken çocuklukta kazanılan sosyal davranışların orta çocukluk ve ergenlik dönemindeki yansımalarını incelemek adına uzunlamasına tasarımlara ağırlık verilmeli; nicel ölçeklerin yanı sıra çocukların doğal ortamlarındaki (ev/okul) davranışlarını yakalayacak nitel gözlem ve yapılandırılmış oyun seanslarını içeren karma yöntemler kullanılmalıdır.

Dijital Uyarın Etkisinin İncelenmesi: Günümüz çocuklarının yoğun maruz kaldığı "dijital obezite", ekran süresi ve aşırı dijital uyarınların çocukların dikkat, odaklanma ve yüz yüze akran etkileşimi/empati becerileri üzerindeki ketleyici etkisini inceleyen güncel araştırmalar planlanmalıdır.

Kültürlerarası ve Çeşitlendirilmiş Örneklem: Gelecek çalışmalarda, kolektivist ve bireyci kültürlerin sosyal biliş (zihin kuramı) üzerindeki etkilerini derinleştirmek adına farklı sosyo-kültürel, sosyoekonomik katmanlardan ve devlet koruması altındaki dezavantajlı gruplardan gelen genişletilmiş örneklem havuzları üzerinde karşılaştırmalı analizler yürütülmelidir.

KAYNAKÇA

- Akşit, G. Y. (2024). *Reaktif ve Proaktif Anne Duyarlılığı İle Olumlu Sosyal Davranışlar Arasındaki İlişkileri Açıklayan Faktörlerin İncelenmesi* (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alexander, C. N., & Langer, E. J. (1990). *Higher stages of human development: perspectives on adult growth*. Oxford University Press.
- Al-Harbi, S. S. (2024). Theories to Guide Children Development and Their Impact on Early Childhood Education. *Journal of Ecohumanism*, 3(3), 1517–1529.
- Arı, M., & Yaban, H. (2016). Okul öncesi dönemdeki çocukların sosyal davranışları: Mizaç ve duygu düzenlemenin rolü. Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi, 31(1), 125-141.

- Babakr, Z., Mohamedamin, P., & Kakamad, K. (2019). Piaget's Cognitive Developmental Theory: Critical Review. *Education Quarterly Reviews*, 2(3), 517-524. DOI:10.31014/aior.1993.02.03.84
- Baltes, P. B., Lindenberger, U., & Staudinger, U. M. (2006). Lifespan theory in developmental psychology. In W. Damon & R. M. Lerner (Eds.), *Handbook of child psychology* (6th ed., Vol. 1, pp. 569–664). Wiley.
- Bandura, A., & Walters, R. H. (1977). *Social learning theory* (Vol. 1). Prentice-Hall.
- Barron, C. (2010). Child development. In I. Coyne, F. Neill, & F. Timmins (Eds.), *Clinical skills in children's nursing* (pp. 29–54). Oxford University Press
- Baumrind, D. (1991). The influence of parenting style on adolescent competence and substance use. *The Journal of Early Adolescence*, 11(1), 56-95. <https://doi.org/10.1177/02724316911111004>
- Belfi, B., & Borghans, L. (2025). The Importance of Socio-Emotional Skills for Multiple Life Outcomes and the Role of Education. *Social Science Research Network*.
- Bennett, P., Elliott, M., & Peters, D. (2005). Classroom and family effects on children's social and behavioral problems. *The Elementary School Journal*, 105(5), 461–480. DOI:10.1086/431887
- Bergen, D. (2002). The role of pretend play in children's cognitive development. *Early Childhood Research & Practice*, 4(1), 1-12.
- Berk, L. E. (2018). *Development through the lifespan* (7th ed.). Pearson.
- Bierman, K. L. (2004). *Peer rejection: Developmental processes and intervention strategies*. The Guilford Press.
- Blakemore, S. J. (2018). *Inventing ourselves: The secret life of the teenage brain*. Hachette UK.
- Brant, A. M., Munakata, Y., Boomsma, D. I., Defries, J. C., Haworth, C. M., Keller, M. C., Martin, N. G., McGue, M., Petrill, S. A., Plomin, R., Wadsworth, S. J., Wright, M. J., & Hewitt, J. K. (2013). The nature and nurture of high IQ: an extended sensitive period for intellectual development. *Psychological science*, 24(8), 1487–1495.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Harvard University Press.
- Buss, C., Davis, E. P., Muftuler, L. T., Head, K., & Sandman, C. A. (2010). High pregnancy anxiety during mid-gestation is associated with decreased gray matter density in 6–9-year-old children. *Psychoneuroendocrinology*, 35(1), 141-153.
- Bussab, V. S. R. (2000). Fatores hereditários e ambientais no desenvolvimento: a adoção de uma perspectiva interacionista. *Psicologia: Reflexão e Crítica*, 13, 233-243.
- Crain, W. (2015). *Theories of development: Concepts and applications* (6th ed.). Routledge.
- Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2018). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (5th ed.). SAGE Publications.

- Czeizel, A. E., & Dudás, I. (1992). Prevention of the first occurrence of neural-tube defects by periconceptional vitamin supplementation. *New England Journal of Medicine*, 327(26), 1832-1835. <https://doi.org/10.1056/NEJM199212243272602>
- Çapuk, H. (2022). Gelişim dönemlerine göre karakter gelişimi. *Anatolian Journal of Health Research*, 3(3), 157-162.
- Darling, N., & Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: An integrative model. *Psychological Bulletin*, 113(3), 487-496.
- Davis, E. P., & Sandman, C. A. (2012). Prenatal psychobiological predictors of anxiety risk in preadolescent children. *Psychoneuroendocrinology*, 37(8), 1224-1233.
- Deater-Deckard, K., Chary, M., & McCormick, S. (2018). Biological factors in parenting and child development. *Springer Handbook of Parenting and Child Development Across the Lifespan*, 27-45.
- Ebil, S. (2022). *60-72 Aylık Çocukların Olumlu Sosyal Davranışlarının Yordayıcıları Olarak Mizaç ve Ebeveyn Çocuk İlişkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eisenberg, N., Spinrad, T. L., & Knafo-Noam, A. (2015). Prosocial development. In R. M. Lerner (Ed.), *Handbook of child psychology and developmental science* (7th ed., Vol. 3, pp. 610-656).
- Epstein, J.L. (2011). *School, Family, and Community Partnerships: Preparing Educators and Improving Schools* (2nd ed.). Routledge.
- Erikson, E. H. (1963). *Childhood and society* (2nd ed.). Norton.
- Ersan, C. (2020). Physical aggression, relational aggression and anger in preschool children: The mediating role of emotion regulation. *The Journal of general psychology*, 147(1), 18-42.
- Eryilmaz, A. (2011). Yaşam Boyu Gelişim Yaklaşımı/Life Span Developmental Approach. *Psikiyatride Guncel Yaklaşımlar*, 3(1), 49-66.
- Eubig, P. A., Aguiar, A., & Schantz, S. L. (2010). Lead and PCBs as risk factors for attention deficit/hyperactivity disorder. *Environmental Health Perspectives*, 118(12), 1654-1667.
- Farah, M. J. (2017). The neuroscience of socioeconomic status: Correlates, causes, and consequences. *Neuron*, 96(1), 56-71.
- Fitzpatrick, M. A., Marshall, L. J., Leutwiler, T. J., & Krcmar, M. (1996). The Effect of Family Communication Environments on Children's Social Behavior During Middle Childhood. *Communication Research*, 23(4), 379-406.
- Fox, S. E., Levitt, P., & Nelson, C. A. (2010). How the timing and quality of early experiences influence the development of brain architecture. *Child Development*, 81(1), 28-40.
- Georgieff, M. K. (2007). Nutrition and the developing brain: nutrient priorities and measurement. *The American Journal of Clinical Nutrition*, 85(2), 614S-620S.
- Ghosh, D. (2024). The Impact of Early Childhood Education on Cognitive and Social Development. *International Journal For Multidisciplinary Research*, 6(6).

- Glover, V. (2015). Prenatal stress and its effects on the fetus and the child: possible underlying biological mechanisms. *Advances in Neurobiology*, 10, 269-283.
- Gottesman, I. (2005). Human development: Biological and genetic processes. *Annual Review of Psychology*, 56, 263-286.
- Göçer, A. (2012). Dil-kültür ilişkisi ve etkileşimi üzerine. *Türk Dili*, 729(1), 50-57.
- Görgü, E. (2016). *Okula devam eden 5 - 6 yaş grubu çocukların bağlanma biçimleri ve sosyal davranışları ile annelerinin bağlanma biçimi ve kişilik özellikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Grusec, J. E., & Davidov, M. (2007). Socialization in the family: The roles of parents. In J. E. Grusec & P. D. Hastings (Eds.), *Handbook of socialization: Theory and research* (pp. 284-308). The Guilford Press.
- Güneşli, A., & Alışkan, E. E. (2016). Okul öncesi öğretmenlerinin Türkçe dil etkinliklerine ilişkin görüşleri: Lefkoşa örneği. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 4(3), 348-371. <https://doi.org/10.16916/aded.18285>
- Gür, A. (2016). *Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocuklar İle Ailesiyle Birlikte Yaşayan Çocukların Akran İlişkileriyle Sosyal Davranışlarının İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Güzel, B., Kurtulan, B. (2017). Erken Çocukluk Dönemi (4-7 Yaş) Bilişsel Beceriler İle Sosyal Beceriler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Turkish Studies (Elektronik)*, 12(28), 381 - 408. DOI:<http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12475>
- Habsy, B. A., Malora, P. I., Widyastutik, D. R., & Anggraeny, T. A. (2023). Teori Jean Piaget vs Lev Vygotsky dalam Perkembangan Anak di Kehidupan Bermasyarakat. *Tsaqofah*.
- Hamilton, S.F., Hamilton, M.A., & Pittman, K.J. (2004). *Principles for Youth Development*.
- Hashmi, K., & Fayyaz, H. N. (2022). Adolescence and Academic Well-being: Parents, Teachers, and Students' Perceptions. *Journal of Education and Educational Development*, 9(1), 27-47. DOI:10.22555/joeed.v9i1.475
- Heckman, J. J., Moon, S. H., Pinto, R., Savelyev, P. A., & Yavitz, A. (2010). The rate of return to the HighScope Perry Preschool Program. *Journal of public Economics*, 94(1-2), 114-128. <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2009.11.001>
- Hoglund WL, Leadbeater BJ. (2004). The effects of family, school, and classroom ecologies on changes in children's social competence and emotional and behavioral problems in first grade. *Dev Psychol*. 40(4), 533-44. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.40.4.533>
- Hosokawa, R., Matsumoto, Y., Nishida, C., Funato, K., & Mitani, A. (2024). Enhancing social-emotional skills in early childhood: intervention study on the effectiveness of social and emotional learning. *BMC Psychology*, 12(1). DOI:10.1186/s40359-024-02280-w
- Huttenlocher, P. R. (2002). *Neural plasticity: The effects of environment on the development of the cerebral cortex*. Harvard University Press.
- Hutton, J. S., Horowitz-Kraus, T., Mendelsohn, L., DeWitt, T., Holland, S. K., & C-MIND Authorship Consortium. (2015). Home reading environment and brain activation in

- preschool children listening to stories. *Pediatrics*, 136(3), 466-478.
<https://doi.org/10.1542/peds.2015-0359>
- Kalkanlı, P. Ş. (2022). *Covid-19 Pandemisinde Çocuklardaki Uyumlu Sosyal Davranış İle Ebeveynlerin Evlilik Uyumunu ile Depresyon Düzeyi Arasındaki İlişki* (Yüksek Lisans Tezi). Işık Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Kandır, A., & Alpan, U. Y. (2008). Okul öncesi dönemde sosyal-duygusal gelişime anne-baba davranışlarının etkisi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 14(14), 33-38.
<https://doi.org/10.21560/spcd.50742>
- Karaca, N. H., Gündüz, A., & Aral, N. (2011). Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Sosyal Davranışının İncelenmesi. *Journal of Theoretical Educational Science*, 4(2), 65-76.
<https://izlik.org/JA45GR52YS>
- Kärtner, J., & Köster, M. (2024). Early social-cognitive development as a dynamic developmental system—a lifeworld approach. *Frontiers in Psychology*, 15, 1399903.
<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2024.1399903>
- Knopik, V. S., Maccani, M. A., Francazio, S., & McGeary, J. E. (2012). The epigenetics of maternal cigarette smoking during pregnancy and effects on child development. *Development and Psychopathology*, 24(4), 1377-1390.
<https://doi.org/10.1017/S0954579412000776>
- Kochanska, G. (1997). Mutually responsive orientation between mothers and their young children: Implications for early socialization. *Child Development*, 68(1), 94-112.
PMID: 9084128
- Kolb, B., & Gibb, R. (2011). Brain plasticity and behaviour in the developing brain. *Journal of the Canadian Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 20(4), 265-276. PMCID: PMC3222570.
- Kraemer, B. (1998). Development: Principles for integral human development in Sollicitudo Rei Socialis. *International Journal of Social Economics*, 25(12), 1727-1738.
<https://doi.org/10.1108/03068299810233394>
- Kuzu, B. (2025). *Birlikte Ebeveynliğin Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Duygularını İfade Etme ve Sosyal Davranışlarına Olan Etkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ladd, G. W., & Pettit, G. S. (2002). Parenting and children's peer relationships. *Psychological Bulletin*, 128(3), 529-539.
- Lamborn, S. D., Mounts, N. S., Steinberg, L., & Dornbusch, S. M. (1991). Patterns of competence and adjustment among adolescents from authoritative, authoritarian, indulgent, and neglectful families. *Child Development*, 62(5), 1049-1065.
<https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1991.tb01588.x>
- Lillard, A. S., Lerner, M. D., Hopkins, E. J., Dore, R. A., Smith, E. D., & Palmquist, C. M. (2013). The impact of pretend play on children's development: a review of the evidence. *Psychological bulletin*, 139(1), 1. <https://doi.org/10.1037/a0029321>

- Lu, X. (2024). Exploring Innovative Approaches to Integrate Child Development Theory in Primary Classrooms. *Communications in Humanities Research*, 63(1), 175-180. DOI:10.54254/2753-7064/2024.18107
- Luby, J., Belden, A., Botteron, K., Marrus, N., Harms, M. P., Babb, C., Nishino, T., & Barch, D. (2013). The effects of poverty on childhood brain development: the mediating effect of caregiving and stressful life events. *JAMA pediatrics*, 167(12), 1135–1142. DOI: 10.1001/jamapediatrics.2013.3139
- Markevych, I., Tiesler, C. M., Fuertes, E., Romanos, M., Dadvand, P., Nieuwenhuijsen, M. J., Berdel, D., Koletzko, S., & Heinrich, J. (2014). Access to urban green spaces and behavioural problems in children: Results from the GINIplus and LISAplus studies. *Environment international*, 71, 29–35. <https://doi.org/10.1016/j.envint.2014.06.002>
- Masten, A. S. (2018). Resilience theory and research on children and families: Past, present, and promise. *Journal of Family Theory & Review*, 10(1), 12-31. <https://doi.org/10.1111/jftr.12255>
- Meghana, S. (2024). Understanding the Development of Social Cognition in Childhood: Milestones of Social Cognition and Neurodevelopmental Disorders. In *Principles and Clinical Interventions in Social Cognition* (pp. 344-367). IGI Global.
- Mollahüseyinoğlu, G. (2019). *Aile Destek Eğitim Programının Annelerin Çocuklarıyla Olan İlişkilerine ve Çocuklarının Sosyal Davranış Denetimlerine Etkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Temel Eğitim Anabilim Dalı Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Morales, S., & López, S. C. (2021). Relationship of the family environment with social competence and behavioral problems in early childhood education children. *Electronic Journal of Research in Educational Psychology*, 19(3), 533-558.
- Oberle, E., Schonert-Reichl, K. A., Hertzman, C., & Zumbo, B. D. (2014). Social–emotional competencies make the grade: Predicting academic success in early adolescence. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 35(3), 138-147. DOI:10.1016/j.appdev.2014.02.004
- Öztürker, B. (2014). *6 Yaş Çocuklarının Olumlu Sosyal Davranışları İle Anne ile Öğretmen Özgeçiliği Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Page, M. J., McKenzie, J. E., Bossuyt, P. M., vd. (2021). PRISMA 2020 bildirimi: Sistematiik incelemeler için raporlama güncellenmiş bir kılavuz. *Klinik Epidemiyoloji Dergisi*, ISSN 0895-4356. <https://doi.org/10.1016/j.jclinepi.2021.03.001>
- Peker, C., Akcabağ, E., & Çabuk, F. E. T. (2024). Views, Knowledge, and Self-Reported Practices of Early Childhood Educators: Sociocultural Theory’s Practicability. *Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 37(2), 653-675. <https://doi.org/10.19171/uefad.1431937>
- Petticrew, M., & Roberts, H. (2006). *Systematic reviews in the social sciences: A practical guide*. Blackwell Publishing. <https://doi.org/10.1002/9780470754887>
- Pettit, G. S., Bates, J. E., & Dodge, K. A. (1997). Supportive parenting, ecological context, and

- children's adjustment: A seven-year longitudinal study. *Child Development*, 68(5), 908–923. DOI: 10.1111/j.1467-8624.1997.tb01970.x
- Piaget, J. (1932). *The moral judgment of the child*. Routledge.
- Plomin, R., DeFries, J. C., Knopik, V. S., & Neiderhiser, J. M. (2013). *Behavioral genetics* (6th ed.). Worth Publishers.
- Prado, E. L., & Dewey, K. G. (2014). Nutrition and brain development in early life. *Nutrition Reviews*, 72(4), 267-284.
- Purnamasari, D. A. F. (2024). Analisis Perkembangan Kognitif Bahasa pada Anak Usia Dini Menurut Teori Jean Piaget dan Lev Vigotsky. *Zuriah*, 2(1), 23–31.
- Ranganathan, P. (2023). Impact of Screen Time on Children's Development: Cognitive, Language, Physical, and Social and Emotional Domains. *Multimodal Technologies and Interaction*, 7(5), 52.
- Roslan, F., Selvam, L., Pandian, T., Rahman, M. N. B. A., & Motevalli, S. (2022). A Systematic Review on Physical, Cognitive, and Social-Emotional Development of Pre-Schoolers. *International Journal of Academic Research in Progressive Education and Development*, 11(1), 48–61. DOI:10.6007/IJARPED/v11-i2/13013
- Rueda, M. R., Fan, J., McCandliss, B. D., Halparin, J. D., Gruber, D. B., Lercari, L. P., & Posner, M. I. (2004). Development of attentional networks in childhood. *Neuropsychologia*, 42(8), 1029-1040. <https://doi.org/10.1016/j.neuropsychologia.2003.12.012>
- Rutter, M. (2006). *Genes and behavior: Nature-nurture interplay explained*. Blackwell Publishing.
- Sabol, T. J., & Pianta, R. C. (2012). Recent trends in research on teacher–child relationships. *Attachment & human development*, 14(3), 213-231.
- Santrock, J. W. (2014). *Yaşam boyu gelişim: Gelişim psikolojisi* (G. Yüksel, Çev. Ed.). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Sapsağlam, Ö. (2024). *Erken çocuklukta karakter ve değer eğitimi*. E. Ömeroğlu (Ed.), Pegem Akademi Yayıncılık.
- Sayın, S. (2024). *4-6 Yaş Dönemindeki Çocukların Anne-Baba-Çocuk İletişiminin, Çocukların Sosyal Davranışlarına Etkisi* (Yüksek Lisans Tezi). KTO Karatay Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Schneider, M., Debbané, M., Bassett, A. S., Chow, E. W., Fung, W. L. A., Van Den Bree, M. B., ... & International Consortium on Brain and Behavior in 22q11. 2 Deletion Syndrome. (2014). Psychiatric disorders from childhood to adulthood in 22q11. 2 deletion syndrome: results from the International Consortium on Brain and Behavior in 22q11. 2 Deletion Syndrome. *American Journal of Psychiatry*, 171(6), 627-639. <https://doi.org/10.1176/appi.ajp.2013.13070864>
- Semiz, S. (2022). *Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Sosyal Davranışlarının Baba Katılımı ve Baba İle İlgili Değişkenler Temelinde İncelenmesi* (Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Shaffer, D. R. (1996). *Developmental psychology: Childhood and adolescence*. Thomson Brooks, Cole Publishing Co.
- Shonkoff, J. P., & Phillips, D. A. (Eds.). (2000). From neurons to neighborhoods: The science of early childhood development. National Academies Press. <https://doi.org/10.17226/9824>
- Shonkoff, J. P., Garner, A. S., Committee on Psychosocial Aspects of Child and Family Health, Committee on Early Childhood, Adoption, and Dependent Care, and Section on Developmental and Behavioral Pediatrics, Siegel, B. S., Dobbins, M. I., Earls, M. F., ... & Wood, D. L. (2012). The lifelong effects of early childhood adversity and toxic stress. *Pediatrics*, 129(1), e232-e246. <https://doi.org/10.1542/peds.2011-2663>
- Siegler, R. S. (2016). Continuity and change in the field of cognitive development and in the perspectives of one cognitive developmentalist. *Child Development Perspectives*, 10(2), 128-133. DOI:10.1111/cdep.12173
- Siegler, R. S., DeLoache, J. S., & Eisenberg, N. (2003). *How children develop*. Macmillan.
- Slavin, R. E. (2014). Cooperative learning in elementary schools. In *Contemporary Issues in Primary Education* (pp. 102-111). Routledge.
- Smith, P. K. (2009). *Children and play: Understanding children's worlds*. John Wiley & Sons.
- Spencer, M. B., Dupree, D., & Hartmann, T. (1997). A phenomenological variant of ecological systems theory (PVEST): A self-organization perspective in context. *Development and Psychopathology*, 9(4), 817-833. <https://doi.org/10.1017/S0954579497001454>
- Sroufe, L. A. (2005). Attachment and development: A prospective, longitudinal study from birth to adulthood. *Attachment & human development*, 7(4), 349-367. DOI:10.1080/14616730500365928
- Stevens, J. S., & van Rooij, S. J. (2018). Developmental contributors to trauma response: The importance of sensitive periods, early environment, and sex differences. *Current Topics in Behavioral Neurosciences*, 38, 1-22. https://doi.org/10.1007/7854_2016_38
- Stuart, H. C. (1960). I. The Principles Of Growth And Development. In *The Healthy Child: His Physical, Psychological, and Social Development* (pp. 3-21). Harvard University Press.
- Sunyer, J., Suades-González, E., García-Esteban, R., Rivas, I., Pujol, J., Alvarez-Pedrerol, M., ... & Nieuwenhuijsen, M. (2015). Association between traffic-related air pollution in schools and cognitive development in primary school children: A prospective cohort study. *PLOS Medicine*, 12(3), e1001792. <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1001792>
- Tager-Flusberg, H. (2016). Risk factors associated with language in autism spectrum disorder: Clues to underlying mechanisms. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 59(1), 143-154. https://doi.org/10.1044/2015_JSLHR-L-15-0146
- Tizard, B., & Hughes, M. (2008). *Young children learning*. John Wiley & Sons.
- Topdağ, D. (2022). A cross-sectional analysis of factors affecting human development index. *Journal of Applied Microeconometrics*, 2(1), 19-30.
- Tsagem, S. Y. (2022). The adolescence stage. In *Developmental Psychology: A Life-Span Approach*.

- Turkheimer, E. (2000). Three laws of behavior genetics and what they mean. *Current Directions in Psychological Science*, 9(5), 160-164.
- Tüfekçi, Y. (2023). *Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Sosyal Davranışları İle Aile İçi İletişimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türkoğlu, B., & Uslu, M. (2016). Oyun Temelli Bilişsel Gelişim Programının 60-72 Aylık Çocukların Bilişsel Gelişimine Etkisi. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, (6), 50-68. <https://izlik.org/JA92YL98YZ>
- Uludağ, G. (2022). *3-6 Yaş Arası Çocukların Anne Baba İlişkileri İle Sosyal Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Uylings, H. B. (2006). Development of the human cortex and the concept of “critical” or “sensitive” periods. *Language Learning*, 56, 59-90.
- Ülgen, G. & Fidan, E. (2005). *Orta Dereceli Kız Teknik Öğretim Okulları Çocuk Gelişimi* (11. basım). Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Vaillancourt, T., Hymel, S., & McDougall, P. (2013). The biological underpinnings of peer victimization: Understanding why and how the effects of bullying can last a lifetime. *Theory into Practice*, 52(4), 241-248. DOI:10.1080/00405841.2013.829726
- Vargün, G. (2019). *Çocuklarda Olumlu Sosyal Davranışın Yordayıcıları Olarak Ahlaki Muhakeme, Ahlaki Duygu ve Ebeveyn Davranışları* (Doktora Tezi). Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Vygotsky, L. S., & Cole, M. (1978). *Mind in society: Development of higher psychological processes*. Harvard University Press.
- Wang, Y., & Zhang, M. (2024). Social Emotional Learning Modeling for Enhancement in Preschool Education. *Applied Mathematics and Nonlinear Sciences*, 9(1), 1-12.
- Wentzel, K. R. (1999). Social-motivational processes and interpersonal relationships: Implications for understanding motivation at school. *Journal of educational psychology*, 91(1), 76. <https://doi.org/10.1037/0022-0663.91.1.76>
- Whitebread, D., Basilio, M., Kuvalja, M. & Verma, M. (2012). The importance of play: A report on the value of children's play with a series of policy recommendations. University of Cambridge, Toy Industries of Europe (TIE).
- Woodard, K., & Pollak, S. D. (2020). Is there evidence for sensitive periods in emotional development?. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 36, 1-6.
- Wu, S., & Keysar, B. (2007). The effect of culture on perspective taking. *Psychological Science*, 18(7), 600-606.
- Yavuzer, H. (2005). *Doğum Öncesinden Ergenlik Sonuna Çocuk Psikolojisi*. Remzi Kitabevi.
- Yoshikawa, H., Weiland, C., Brooks-Gunn, J., Burchinal, M. R., Espinosa, L. M., Gormley, W. T., ... & Zaslow, M. J. (2013). *Investing in our future: The evidence base on preschool education*. Society for Research in Child Development.